
LES BIBLIOTEQUES ESCOLARS A CATALUNYA. 2008-2009

Mònica Baró
baro@ub.edu
Universitat de Barcelona

Àlex Cosials
alex.cosials@ub.edu
Universitat de Barcelona

Pau Raga
bibrs@pangea.org
Associació de Mestres Rosa Sensat

RESUM

L'article presenta l'evolució de les biblioteques escolars en el bienni 2008-2009 i s'hi esmenten les principals iniciatives que, des de diversos àmbits, s'han dut a terme per a promoure-les. També s'hi fa un repàs de les diverses publicacions que tracten les biblioteques escolars. En un altre apartat es descriu la intensa activitat que associacions i grups de treball desenvolupen entorn les biblioteques escolars i com aquestes s'han fet presents a Internet. Finalment, s'identifiquen les recerques que s'han dut a terme en l'àmbit de les biblioteques escolars, i es detallen les iniciatives de formació oficial i no oficial. També es posa de manifest la quantitat i varietat d'accions de transferència, com ara els congressos i jornades que s'han celebrat per la geografia catalana en el període estudiat.

Els enllaços d'aquest article han estat revisats el dia 02/08/2010.

1 PRESENTACIÓ: ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La situació actual de les biblioteques escolars a Catalunya durant el bienni 2008-2009 podria resumir-se en un parell de termes, aparentment, contradictoris: entusiasme i desencant. En efecte, una visió aprofundida de la realitat ens indica que, en bona part dels centres educatius, la biblioteca escolar està prenent un protagonisme que fins ara no havia tingut.¹ Aquest protagonisme és degut, sobretot, a les actuacions dutes a terme des de l'administració educativa, tant autonòmica com central, que ha mantingut les dotacions pressupostàries destinades a les biblioteques escolars, així com la convocatòria de premis i ajudes i altres iniciatives per a la seva promoció.² Lògicament, en resposta a aquesta política decidida, el món escolar i el món bibliotecari han respost de manera entusiasta, com ho mostren les iniciatives que des d'aquests sectors s'han dut a terme durant aquests dos anys i que repassarem a continuació. No obstant, pel que fa a Catalunya, sembla que aquestes polítiques no acaben de consolidar-se i fins i tot, es pot parlar d'alguns retrocessos en aspectes que ja semblaven indiscutibles, com en la dotació de personal per a les nostres biblioteques escolars. Una decisió d'aquest tipus no pot menys que limitar el potencial de consolidació de les biblioteques i ha generat, com no podia ser d'altra manera, certa frustració entre els professors i bibliotecaris que han secundat amb entusiasme les iniciatives. No obstant, l'aprovació de la *LEC (Llei d'educació de Catalunya)*³ que dedica el seu article 88 a la biblioteca escolar, implica el compromís per part de les autoritats educatives de vetllar per tal que tots els centres escolars disposin "d'una biblioteca escolar, com a espai d'accés a la informació font de recursos informatius en qualsevol suport a l'abast dels alumnes, del professorat i de la comunitat educativa" i a aportar els recursos adequats per al seu funcionament.

1.1 EL PROGRAMA DE BIBLIOTEQUES ESCOLARS PUNTEDU

En el cas de Catalunya, la iniciativa més determinant per a la promoció de les biblioteques escolars ha estat el programa de biblioteques escolars Puntedu, impulsat pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Iniciat el curs 2004-2005 amb l'objectiu de desenvolupar i consolidar el funcionament de la biblioteca com a eina bàsica i habitual d'aprenentatge i coneixement, pretén que les biblioteques escolars esdevinguin un recurs bàsic, tant en la provisió de recursos informatius a tota la comunitat educativa com en la promoció de la lectura. El programa va significar un revulsiu en el context de les biblioteques escolars, de molt temps encallades degut a la falta de recursos humans i econòmics. La seva bona acollida en el món educatiu es degué, en gran part, a la dotació en personal que comportava el programa d'acord amb el qual es destinava mitja jornada del professor responsable de biblioteca a les tasques específiques del seu funcionament. Aquest fet, que significava un reconeixement dels bibliotecaris escolars, va ser l'eix vertebrador del programa i en constituïa el diferencial en relació a experiències similars que en aquests anys s'han desenvolupat a l'Estat espanyol, a l'empara de la nova llei d'educació d'àmbit estatal. No obstant, la progressió del programa s'ha vist aturada en aquests darrers dos anys i, si en les tres primeres convocatòries es va assolir la xifra de 785 centres seleccionats entre aquells que presentaven un projecte de biblioteca innovador, en les de 2008 i de 2009 el nombre de centres s'ha rebaixat considerablement a 42 i 65 centres, respectivament i s'ha vinculat l'atribució dels ajuts a l'existència d'un pla estratègic per a la millora de centres educatius. A més, el programa també ha modificat un dels elements clau de la seva articulació, la provisió de mitja jornada. Així els centres que han finalitzat el tercer any en el programa han vist eliminat el suport en personal específic a

la biblioteca i s'ha considerat que era cada centre, en funció de la seva autonomia i de les seves prioritats, el que havia de determinar el nombre d'hores que es dedicarien a la biblioteca. Tampoc han tingut suport en personal els centres que s'han adherit al programa en la convocatòria de 2009.

han comportat un descontentament important entre el professorat atès que s'ha considerat que amb un suport de només tres anys és difícil poder consolidar unes biblioteques escolars modernes i renovades en les seves infraestructures, però també en les seves funcions.

En aquests dos anys, s'ha continuat treballant en l'articulació del que ha de ser una xarxa de biblioteques escolars, a partir dels centres de recursos pedagògics dels serveis educatius de zona i també a partir dels serveis territorials, que actuen fent funcions d'assessorament i de facilitadors de formació, i d'impulsors de la col·laboració entre les biblioteques escolars de la seva zona. D'altra banda, el programa du a terme un itinerari formatiu dels professors bibliotecaris, que es distribueix al llarg dels tres anys que el centre s'adscriu al programa.

1.2 LA RELACIÓ ENTRE BIBLIOTECA ESCOLAR I BIBLIOTECA PÚBLICA

Altres iniciatives han cristal·litzat també en aquest període. Moltes d'elles són el resultat de la col·laboració de diverses administracions amb l'objectiu d'impulsar la biblioteca escolar i de situar-la en el lloc que li pertoca en el sistema bibliotecari del país, però també són el resultat de la implicació de les biblioteques públiques en aquest procés, a partir de la col·laboració estreta amb les biblioteques escolars de la seva zona.

Aquesta col·laboració es materialitza, diàriament, a la majoria de les biblioteques públiques i escolars del país. Un exemple el tenim a les comarques tarragonines, que fins i tot ha propiciat la publicació d'un full informatiu de la Central de Biblioteques de Tarragona, dedicat específicament a aquesta

col·laboració.⁴ En aquesta publicació s'hi recullen les activitats i els serveis que les biblioteques públiques ofereixen als centres dels seus respectius municipis: visites escolars, préstec de llocs i de bibliomaletes, assessorament per a la instal·lació de biblioteques i per al tractament tècnic dels materials, adquisició de fons específic segons demanda, guies de recursos, activitats específiques de promoció de la lectura i formació d'usuaris. D'altres municipis disposen de programes específics de col·laboració entre

les biblioteques públiques i les biblioteques escolars, com és el cas de l'Hospitalet de Llobregat, que disposa d'uns serveis centrals que coordinen els programes de biblioteques escolars i les activitats que s'ofereixen a les escoles, i algunes biblioteques com la Pompeu Fabra de Mataró, fins i tot elaboren cartes de serveis específicament adreçats als centres d'ensenyament en què es fixen les bases per a aquesta col·laboració entre la biblioteca pública i l'escolar.⁵ En altres casos, a més d'oferir serveis, les biblioteques públiques col·laboren activament en la formació dels responsables de biblioteca escolar en el marc del programa Puntedu.

En aquesta mateixa línia, el Departament de Cultura i el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, juntament amb la Diputació de Barcelona van impulsar la creació del 1er i 2n Laboratori Biblioteca Escolar/Biblioteca Pública. Com a fruit dels treballs que s'hi van desenvolupar, durant el 2008 es va publicar el document *La biblioteca escolar i la biblioteca pública: idees per a la col·laboració*,⁶ on es recullen un seguit de propostes per orientar la col·laboració entre la biblioteca escolar

i la biblioteca pública, especialment en l'àmbit de l'optimització dels recursos, de l'oferta de serveis i de la planificació i realització d'activitats per a la promoció de la lectura, l'adquisició de competències informatives i de l'hàbit de l'ús de les biblioteques.

1.3 LES XARXES LOCALS DE BIBLIOTEQUES ESCOLARS

Barcelona

Tot i que la tasca de l'Ajuntament de Barcelona en el camp de les biblioteques escolars es remunta a principis del segle XX i s'ha mantingut amb alts i baixos ininterrompudament, des de l'any

2000 l'Institut d'Educació porta a terme un pla de millora i actualització de les biblioteques escolars dels centres municipals de primària, secundària i educació especial. L'any 2009 ha elaborat el Pla de Biblioteques Escolars de Barcelona,⁷ que fixa un model propi i crea la Xarxa de Biblioteques Escolars, articulada entorn la Biblioteca Artur Martorell, que en fa de biblioteca central. Per això,

s'ha treballat en la millora dels processos i dels recursos imprescindibles per al funcionament d'aquestes biblioteques i s'ha consolidat un equip de suport que intervé a les biblioteques per orientar i col·laborar amb les persones responsables de les biblioteques. També s'ha constituït un programa de trobades d'aquests responsables i s'ha elaborat un protocol de serveis que ofereix la biblioteca central i que contempla assessoraments, préstecs, selecció de materials i presentacions de novetats.

Rubí

La Xarxa de Biblioteques Escolars és una de les pioneres de Catalunya i es va establir l'any 1995.

En l'actualitat, està

integrada per les biblioteques de les nou escoles públiques de Rubí i les dels IES La Serreta, J.V. Foix i Duc de Montblanc a més de l'Escola d'Art. La Xarxa compta amb l'assessorament d'una bibliotecària que en fa la coordinació. El sentit de la Xarxa és facilitar un punt de trobada i reflexió comuns per als centres educatius alhora que treballa en la preparació i execució d'activitats conjuntes com ara les que es realitzen per Sant Jordi. El treball en grup es complementa amb un seguiment a les escoles a càrrec de l'Ajuntament. L'assessorament és de 1.30h. setmanal per escola, en algunes 3h. quinzenals, durant els mesos d'octubre a maig. Els professors responsables de biblioteca es constitueixen en un seminari amb l'objectiu de "consolidar i impulsar el funcionament de la biblioteca com a eina bàsica d'aprenentatge en el desenvolupament de totes les àrees i per a fomentar l'hàbit lector" i de ser "un servei, un recurs pel professorat i un espai obert a tota la comunitat educativa". El seminari manté un bloc informatiu.⁸

El Prat de Llobregat

La Xarxa de Biblioteques Escolars del Prat de Llobregat està formada per les biblioteques escolars i el Centre de Recursos Pedagògics Baix Llobregat i té els seus antecedents en el grup BEP (Biblioteques

Escolars del Prat) que es consolida el curs 1998/99, amb la col·laboració del CRP i, des del 1999/2000, l'impuls de l'Ajuntament de la localitat. En tots aquests anys s'ha desenvolupat un Pla d'Adequació de Biblioteques Escolars, una Comissió de Foment de la Lectura, en què col·laboren l'Ajuntament, el grup BEP i les biblioteques públiques locals.⁹

2 PUBLICACIONS SOBRE BIBLIOTEQUES ESCOLARS

Paradoxalment, tot i el desenvolupament que han tingut les biblioteques escolars a Catalunya, les publicacions entorn les biblioteques escolars han estat limitades, tant en nombre com en varietat. Pel que fa a monografies, no en tenim cap que reculli o reflexioni sobre la realitat específica de les nostres biblioteques, ni cap en català. Comptem, això sí, amb nombroses seleccions bibliogràfiques que són de gran ajuda per a la constitució dels fons de les biblioteques escolars. Pel que fa als articles, cal destacar els números monogràfics dedicats a biblioteca escolar publicats per les revistes de pedagogia *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura* i *Guix: elements d'acció educativa*. Tanquem l'apartat amb un recull de webs que faciliten recursos per a les biblioteques escolars.

2.1 MONOGRAFIES

La Biblioteca mediateca educación infantil y primaria: propuesta de trabajo. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat: Octaedro, 2009 (Col·lecció Dosieres).

La Biblioteca mediateca educación secundaria: propuesta de trabajo. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat: Octaedro, 2009 (Col·lecció Dosieres).

Bonilla Rius, Elisa; Goldin Halfon, Daniel; Salaberria Lizarazu, Ramón. *Bibliotecas y escuelas. Retos y posibilidades en la sociedad del conocimiento*. Barcelona: Océano Travesía, 2008.

Nájera Trujillo, Claudia Gabriela. *...Pero no imposible: bitácora de la transformación de una biblioteca escolar y su entorno*. Barcelona: Océano Travesía, 2008. (Col·lecció Àgora).

Seminari de Bibliografia Infantil i Juvenil de l'Associació de Mestres Rosa Sensat. *Quins llibres...?: selecció de llibres infantils i juvenils, 2003-2007*. Barcelona: Rosa Sensat: Fundació Propedagògic, 2009.

2.2 ARTICLES DE REVISTES

"La biblioteca escolar" [Diversos articles]. *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura*. Núm. 46 (juliol-agost-setembre 2008), p. 5-103.

"Biblioteques escolars" [Diversos articles]. *Recapte*. Núm. 27 (juliol 2009), p. 4-11.
<https://docs.google.com/fileview?id=0B4C_XHqsXwC3NmU2MjBiOTAtNmQ0My00NjdllWJjMDktMjc1ZWFmNmVmNmI5&hl=en>

"Biblioteques escolars "Puntedu"" [Diversos articles]. *Guix. Elements d'acció educativa*. Núm. 355 (juny 2009), p. 10-51.

Centelles, Jaume. "El tratamiento físico de los documentos" (I): sellado, registro, tejuelo y forrado". *Mi biblioteca*. Nº 12 (invierno 2008), p. 76-80.

Centelles, Jaume. "El tratamiento físico de los documentos" (II). *Mi biblioteca*. Nº 13 (primavera 2008), p. 76-81.

Centelles, Jaume. "El servicio de préstamo en la biblioteca escolar". *Mi biblioteca*. Nº 15 (otoño 2008), p. 60-64.

Centelles, Jaume. "El laberinto organizado distribución del espacio y señalización de los fondos". *Mi biblioteca*. Nº 14 (verano 2008), p. 66-70.

Centelles, Jaume. "La formación de usuarios en la biblioteca escolar de calidad (I): transformar la información en conocimiento". *Mi biblioteca*. Nº 17 (primavera 2009), p. 56-60.

Centelles, Jaume. "Cuando Borges soñó el paraíso el marketing y la difusión de los servicios". *Mi biblioteca*. Nº 19 (otoño 2009), p. 54-58.

Centelles, Jaume. "La formación de usuarios: en la biblioteca escolar de calidad (II): la pedagogía de los proyectos". *Mi biblioteca*. Nº 18 (verano 2009), p. 68-72.

Centelles, Jaume. "(Ciertos) derechos y deberes de los usuarios normas de utilización de la biblioteca escolar". *Mi biblioteca*. Nº 16 (invierno 2009), p. 54-58.

Colomer, Teresa; Baró, Mònica. "Primer máster oficial de Bibliotecas Escolares". *CLIJ*. Nº 224 (marzo 2009), p. 34-36.

Durban Roca, Glòria; García Guerrero, José. "Contribución de la biblioteca escolar al desarrollo de las competencias lectora e informacional". *Mi biblioteca*. Nº 13 (primavera 2008), p. 50-55.

Durban Roca, Glòria. "Tensiones y distensiones reflexión en torno a la situación actual de la biblioteca escolar". *Libro abierto*. Nº 35 (febrero 2009), p. 6-11.
<<http://www.juntadeandalucia.es/averroes/bibliote-caescolar/images/MisPdf/boletines/libroA35-feb09.pdf>>

Jover, Guadalupe. "Martin Eden leer para enamorar: o la importancia de los bibliotecarios escolares". *CLIJ*. Nº 223 (febrero 2009), p. 49-51.

Larreula, Helena. "Bibliomèdia". *Guix: elements d'acció educativa*. Núm. 359 (novembre 2009), p. 55-58.

Suarez Rodriguez, Mariano; Fernández González, Imelda. "Había una vez...un blog. Una historia de cooperar, construir y literatura infantil". *CLIJ*. Nº 211 (enero 2008), p. 33-36.

2.3 RECURSOS WEB

La biblioteca escolar. Recursos electrònics i bibliogràfics [en línia]. Barcelona: Biblioteca Artur Martorell: Biblioteca Rosa Sensat, 2009.

<http://www.rosasensat.org/biblioteca/6bib_29.htm>

Aquesta selecció de recursos electrònics i bibliogràfics correspon a l'actualització de *La biblioteca escolar*. Barcelona: Biblioteca Rosa Sensat, 2006 (Informació bibliogràfica; 29) que va ser editada pel Departament d'Educació. La guia ha estat actualitzada i publicada per la Biblioteca Artur Martorell i la Biblioteca Rosa Sensat. Està adreçada a mestres i bibliotecaris i s'ha prioritzat la selecció de documents i recursos electrònics sobre els següents temes: el marc actual i les experiències de la

biblioteca escolar, les relacions entre biblioteca escolar i biblioteca pública, la formació en l'accés a la informació, sobre la biblioteca escolar 2.0, les jornades, seminaris i congressos, les revistes especialitzades en biblioteques escolars i literatura infantil i juvenil i els portals i adreces web d'interès. Tota la selecció de recursos electrònics es troba recollida i classificada al gestor de marcadors socials *Delicious*, <http://delicious.com/biblioteca_escolar>.

El banc de recursos *La lectura font de plaer i coneixement*. El banc de recursos és el fruit d'un treball de col·laboració entre diversos centres de recursos pedagògics (CRP) dels

Serveis Educatius del Departament d'Educació. Aquest treball en xarxa té com a objectiu la cerca, organització i difusió de recursos relacionats amb la lectura com a eina d'aprenentatge i de foment de l'hàbit lector. El banc ofereix informacions sobre cursos de formació, activitats, llicències d'estudi, propostes didàctiques sobre lectura, materials sobre competències en informació, seleccions bibliogràfiques i guies de lectura, documentació, entitats, llibreries especialitzades.¹⁰

També cal ressenyar en aquest apartat les seleccions bibliogràfiques elaborades pel Servei del Sistema de Lectura Pública de Catalunya de la Subdirecció General de Biblioteques, disponibles en línia i en format paper. En el seu conjunt, són unes eines indispensables per a constituir el fons de les biblioteques dels centres d'educació secundària i aporten referències comentades de recursos impresos i en línia.

Coneixements: lectures recomanades per a una biblioteca escolar d'educació secundària obligatòria. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2009.¹¹

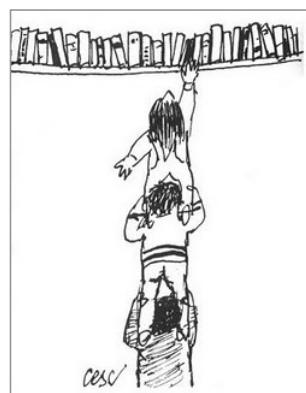

Mut, Rosa; Ramoneda, Amàlia. *Ficció: lectures recomanades per a una biblioteca escolar d'educació secundària obligatòria*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2008.¹²

3 VISIBILITAT DE L'ÀMBIT

3.1 ASSOCIACIONS

Al marge de les actuacions estatals, autonòmiques i locals per a impulsar les biblioteques escolars, continuen actius alguns dels grups que des de fa molts anys treballen per fer-les realitat al nostre país. Així, el grup Bibliomèdia¹³ de la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya, treballa des de 1997 per l'impuls de les biblioteques dels centres educatius i ha creat una xarxa territorial de grups de treball, entre els quals es compten els de Granollers, Sant Martí, Sarrià-Sant Gervasi i Gràcia, (Barcelona), Rubí, Alcanar, Badalona, l'Hospitalet, Sant Joan Despí, Mataró, el Bages, Vic, el Baix Penedès, Sant Vicenç dels Horts, l'Alt Empordà, Terrassa i les BEP (Biblioteques Escolars del Prat de Llobregat). Com a grup, ha col·laborat activament amb el Col·legi de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya en l'organització de les IV Jornades de Biblioteques Escolars i també amb el GIBE (Grup Interuniversitari de Biblioteques Escolars) per a impulsar la formació inicial de grau universitari dels bibliotecaris escolars.

Aquesta proliferació de grups que treballen entorn la biblioteca escolar contrasta amb la desaparició de L'Amic de Paper, la primera de les associacions que es va constituir amb aquesta finalitat. L'any 2008, després de 24 anys d'activitat ininterrompuda, aquesta associació creada

el 1984 per Anna M. Roig i el suport d'un grup de professionals –bibliotecàries i mestres– preocupats per les condicions de les biblioteques escolars, “amb la finalitat de donar suport a la creació i dinamització de les biblioteques escolars”, va cessar la seva activitat.

En tots aquests anys, l'associació ha col·laborat en la creació i la consolidació de biblioteques escolars amb els seus diversos serveis: elaboració d'estudis, informes i plans d'actuació; formació per a responsables de biblioteques amb cursos bàsics de 60 hores, cursos especialitzats i seminaris d'aprofundiment; selecció

i subministrament de llibres de coneixements i d'imaginació amb el tractament tècnic resolt, preparats per introduir-los al catàleg i posar-los al prestatge; actualització periòdica amb novetats editorials seleccionades; sessions d'assessorament a petició dels centres. A més, l'associació mantenia un servei permanent d'informació i orientació i un centre de consulta de més de 3.000 llibres de coneixements especialment seleccionats per a biblioteques de primària i secundària. Al llarg d'aquest anys, el

Servei va proveir dotacions bibliogràfiques a prop de 2.000 centres, va fer assessorament directe a més de 500 i formació a més de 3.500 mestres. Va néixer per complir una funció que a hores d'ara, i tal com havia de ser, ha assumit l'Administració.

3.2 GRUPS DE TREBALL I SEMINARIS ESTABLERTS

Grups de treball sobre biblioteques escolars

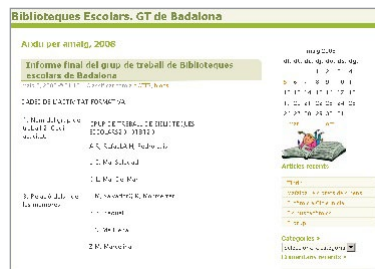
La col·laboració entre les persones responsables de les biblioteques escolars d'un àmbit territorial també s'està consolidant, amb el suport d'alguns CRP i les biblioteques públiques. A diversos grups de treball i seminaris de biblioteques escolars s'intercanvien coneixements tècnics, organitzen conjuntament activitats i serveis d'informació (concursos, recomanacions bibliogràfiques, blocs de recursos, visites a la biblioteca pública...) i es promouen trobades formatives en forma xerrades i jornades formatives i d'intercanvi d'experiències. Trobem bones pràctiques entre les biblioteques escolars de la Ribera d'Ebre, Cornellà de Llobregat, Badalona, Girona, Alt Camp, Barcelona, Mataró, Lleida...

Bloc de la Coordinació de les Biblioteques Escolars de l'Alt Camp, <<http://sealtcamp.net/biblioteca/>>.

Bloc de les Biblioteques Escolars de la Ribera d'Ebre, <<http://blocs.xtec.cat/bibliotequesescolarsriberadebre/>>.

Bloc del Grup de Treball de Biblioteques Escolars de Badalona, <<http://blocs.xtec.cat/activitats/2008/05/>>.

Seminari de Bibliografia Infantil i Juvenil de l'Associació de Mestres Rosa Sensat

Coordinat per Assumpció Lisson, està format per un grup de mestres, bibliotecaris i persones dedicades al món de l'edició, la il·lustració, les biblioteques i la narració oral. És el grup de treball amb més recorregut dels que existeixen a Catalunya i es reuneix setmanalment per a fer anàlisis i valoracions de les novetats editorials tant de llibres de ficció com de coneixements. El resultat és el catàleg *Quins llibres...?* que des de la primavera del 2008 es pot consultar en la pàgina de la Xarxa de Biblioteques Escolars Puntedu:

<<http://www.xtec.cat/epergam>>

A partir de la consulta d'aquesta base de dades es poden conèixer les novetats recomanades, des de les imperdibles fins a les puntualment interessants, la coberta de cada llibre, i la catalogació bibliogràfica del document, cosa que facilita la feina del bibliotecari en la selecció i catalogació del fons.

A més a més del catàleg *Quins llibres...?*, durant el bienni 2008/09 s'han realitzat altres accions que tindran continuïtat. Una d'elles és una selecció i anàlisi de novetats editorials de coneixements de totes les matèries, adreçades a infants i joves, per tal de confeccionar una biblioteca escolar. És una base de dades molt detallada on s'especifica, des de la citació bibliogràfica, matèries, extracte de l'índex, resum, cicle a partir del qual es pot consultar, fins a la coberta i una doble pàgina escanejada. És un treball encomanat pel Ministerio d'Educación que es pot consultar a: <<http://www.leer.es>>. El Seminari també participa a la Red de Selección de Libros Infantiles y Juveniles, i ha col·laborat en l'elaboració d'un catàleg de novetats de llibres de ficció, coordinat per la Fundación Germán Sánchez Ruipérez. És una selecció dels 120 títols apareguts durant el curs, de més qualitat i interès per als infants i joves. Tot i que el percentatge de llibres triats en català, en gallec, en euskera i castellà està determinat pel nombre de llibres editats en les diferents llengües, hi ha molts títols que tenen traducció al català, la qual cosa fa que el nombre de llibres que podem trobar en llengua catalana és molt superior al que queda reflectit en l'obra. La publicació es converteix en una eina molt útil per conèixer el bo i millor del panorama editorial de tot l'estat.¹⁴

Grup de treball *Lectura: passió o pressió?*

Coordinat per Jaume Centelles i Josep Francesc Delgado, està format per un grup de mestres i bibliotecaris que, des de la feina iniciada en el Seminari de Bibliografia Infantil i Juvenil, proposa una tria de llibres sota un tema determinat amb pautes d'actuació per tal de donar-los a conèixer a l'escola, incidint en la dinamització de la biblioteca escolar. El resultat és un dossier consultable a la biblioteca de l'Associació de Mestres. El tema treballat en el bienni 2008/09 ha estat l'astronomia.

3.3 LA PRESENCIA DE LES BIBLIOTEQUES ESCOLARS A LA XARXA

Els darrers anys s'han multiplicat els exemples de presència de les biblioteques escolars a Internet. Ha proliferat, particularment, la utilització dels blocs com a mitjà per presentar la biblioteca, oferir alguns serveis d'informació, així com difondre les activitats realitzades.

En aquest apartat, cal citar en primer lloc i de manera destacada, la presència constant a la xarxa de l'excel·lent web mantingut per Glòria Durban, bibliotecària de l'Escola Tècnica Professional del Clot, *La biblioteca escolar com a eina educativa: una eina pel desenvolupament de pràctiques lectores i habilitats intel·lectuals*.¹⁵ Aquest web ha esdevingut en aquests anys una referència obligada de consulta, tant pel que fa a qüestions tècniques, bones pràctiques, teoria i reflexió sobre la biblioteca escolar, la seva transformació en centre de recursos per a l'aprenentatge i l'educació i el seu paper en els aprenentatges de l'alumnat. Els recursos s'organitzen en set apartats: la biblioteca escolar com a recurs educatiu, la implementació de la biblioteca en el centre, la competència lectora i els hàbits lectora, l'experiència literària, la competència informacional, la biblioteca i cultura digital i, finalment, recursos per a la biblioteca digital escolar. Dins de tots aquest apartats es poden trobar documents en línia, recursos web, pràctiques per a l'accés a la informació, bibliografia, portals, etc. El web conté, a més, una sèrie d'enllaços a altres recursos en línia ben seleccionats i actualitzats.

Els blocs de les biblioteques escolars catalanes, en la seva majoria creats amb *Blogger* i també en *XTECBlocs* i *WordPress*, han permès una major agilitat en la creació de continguts i la seva actualització, en comparació amb els llocs web sovint gestionats per altres instàncies del centre educatiu i amb menor agilitat en l'actualització. A més, permeten una certa interactivitat amb l'audiència, permetent afegir comentaris a les notícies i elements publicats. S'hi presenten recomanacions bibliogràfiques creades tant pel professorat com per l'alumnat, informacions relatives a efemèrides literàries, referències a activitats de la biblioteca així com enllaços a propostes didàctiques i treballs realitzats per l'alumnat. Sovint s'inclouen també enllaços a recursos externs de referències per a les biblioteques escolars, així com també

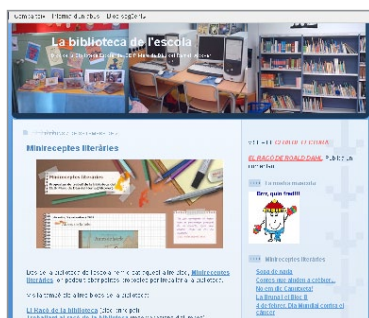
a blocs d'altres centres educatius, ordint connexions i intercanvis informals d'informacions i bones pràctiques. Dels centenars d'exemples existents, els següents donen una idea de l'estructura i continguts bàsics dels blocs més complets.

Bloc de la Biblioteca Marta Mata de l'Escola Orlandai (Barcelona): <<http://bibliotecaorlandai.blogspot.com/>>.

Bloc de la Biblioteca de l'Escola Sant Jordi (Lleida): <<http://biblioteca-santjordi.blogspot.com/>>

Bloc de la Biblioteca Escolar del CEIP Mare de Déu del Remei (Alcover): <<http://labibliotecamdremei-alcover.blogspot.com/>>

4 RECERCA I FORMACIÓ

4.1 RECERCA

Com s'ha evidenciat en l'àmbit de les publicacions, aquests dos anys tampoc han estat propicis per a la recerca sobre les biblioteques escolars. Cal destacar, però, el treball *La biblioteca escolar, un recurs per a l'assoliment de les competències bàsiques*, de Rosa M. Securín Fuster.¹⁶ Aquest estudi es proposa demostrar el paper cabdal de la biblioteca en el canvi cap a una metodologia que afavoreixi l'adquisició de les competències bàsiques per part de l'alumnat i, molt especialment, de les relacionades amb la lectura, les habilitats informatives i l'autonomia en l'aprenentatge. L'estudi analitza deu centres educatius (cinc CEIPS, un ZER, un IES, una Secció d'Educació Secundària i dos centres concertats que ofereixen tota l'escolaritat), situats a Barcelona, l'Hospitalet, Sabadell, Mataró, Granollers i Sant Climent Sescebes.

L'autora dibuixa una realitat preocupant en què la biblioteca apareix com un recurs del qual es desconeixen les potencialitats i que, per tant, està clarament infrautilitzat. D'altra banda l'autora conclou que, al moment actual, les biblioteques encara no estan en condicions d'aportar significatives millores en l'adquisició de competències, bé per mancances en les infraestructures, bé per la poca implantació del treball competencial a les aules.

També cal ressenyar l'estudi *Biblioteques escolars entre comillas* que s'ha dut a terme durant els anys 2008 i 2009.¹⁷ El treball presenta un seguit de bones pràctiques realitzades per vuit biblioteques escolars de tot l'estat, guanyadores dels premis nacionals de biblioteques escolars en diverses edicions, entre les quals es troba la de l'Escola Cossetània de Vilanova i la Geltrú. A partir de la metodologia de casos, la recerca ha tingut com a objectiu recopilar opinions de diversos membres de les comunitats escolars i contrastar-les amb altres evidències, com ara projectes de biblioteca i altres documents, i l'observació directa de la realitat de cada biblioteca. Els paràmetres estudiats descriuen la integració de la biblioteca en el projecte de centre, la planificació i avaluació, la difusió i màrqueting, el suport de l'equip directiu, el lideratge i professionalització del bibliotecari, l'habilitació d'espais, la biblioteca com a espai docent, la formació d'usuaris, la formació del professorat, el foment de la lectura, els

serveis als professors, la implicació dels professors, la participació dels alumnes, la implicació de les famílies i la col·laboració amb la biblioteca pública. Els resultats posen de relleu la importància d'alguns d'aquests factors com a elements que consoliden els projectes de biblioteca i que, sorprenentment, prioritzen els relacionats amb les persones –lideratge i reconeixement de qui impulsa i gestiona la biblioteca, convenciment de l'equip directiu i suport de l'equip docent– davant la disponibilitat de recursos econòmics o d'altres tipus.

En l'àmbit de recerca, es important assenyalar també el reconeixement en la darrera convocatòria per a grups de recerca de l'AGAUR del grup BESCOLAR –Grup de Recerca de Biblioteques Escolars– (2009_SGR_1479) per al quinquenni 2009-2014, dirigit per Teresa Mañà. Els seus membres són professors de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona i de la Universidad Complutense de Madrid i professors de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma. Alguns dels membres del Grup tenen una llarga trajectòria de col·laboració en recerques i estudis d'àmbit estatal subvencionats pel Ministerio de Educación. El seu objectiu principal de recerca és la implantació i desenvolupament de les biblioteques escolars en els centres de primària i secundària. Les principals activitats en què ha participat han estat la col·laboració i l'assessorament en els plans de biblioteques escolars de l'administració educativa i l'elaboració de documents de referència com les *Directrius de Biblioteques Escolars*, amb data de publicació prevista per a finals del 2010.

4.2 FORMACIÓ

Al marge de la formació del professorat responsable de les biblioteques escolars del programa Puntedu, que hem comentat a l'apartat corresponent, en aquests dos anys s'han posat en marxa algunes iniciatives interessants encaminades a la professionalització d'uns hipotètics –per bé que esperats– bibliotecaris escolars. Aquesta formació s'ha programat des de l'àmbit universitari i, per primera vegada, en el context de la formació oficial.

El curs 2008-2009 s'ha iniciat a Barcelona el primer màster oficial existent a Espanya per a la preparació específica de bibliotecaris escolars i promotors de lectura, que el curs 2010/11 oferirà la seva tercera edició. El màster en

Biblioteca Escolar i Promoció de la Lectura és un curs interuniversitari de 60 crèdits, ofert conjuntament per la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Barcelona.¹⁸ El fet que sigui oficial suposa una avaluació pública i externa de la seva qualitat per part de l'Administració, que el reconeix com a vàlid a tot Espanya. En el màster participen vuit departaments universitaris que ofereixen una formació coordinada sobre l'organització i funcionament de la biblioteca a l'escola primària i secundària, l'accés a la informació, el coneixement dels llibres infantils i juvenils i el desenvolupament de projectes per al foment de la lectura en diferents contextos.

D'altra banda, el reconeixement de les biblioteques escolars en la *Llei Orgànica d'Educació* i els programes encaminats a la seva dotació econòmica impulsats pel Govern central i els autonòmics han implicat la recomanació del Ministerio de Educación d'establir Mencions de Biblioteca Escolar en els nous plans d'estudi de grau de Formació del Professorat. Així, l'any 2007 es va constituir el GIBE (Grup Interuniversitari de Biblioteques Escolars) format per membres de les universitats de Barcelona, Autònoma de Barcelona, de Girona, de Vic, Rovira i Virgili i Ramon Llull, que fins al 2009 ha treballat per a l'establiment d'aquesta menció al major nombre possible d'universitats catalanes.

En l'àmbit de la formació cal ressenyar la tasca de l'Associació de Mestres Rosa Sensat, que en el bienni 2008-2009 ha ampliat l'oferta de cursos adreçats a mestres, bibliotecaris i especialistes en literatura infantil i juvenil realitzats als programes de tardor, hivern i Escola d'Estiu de Rosa Sensat: *El Pla de lectura de Centre. Què, com, quan, on i perquè?, A cor que vols. Literatura per a infants i joves, Els primers passos per la biblioteca, Com fer un bloc per a la biblioteca escolar, Taller d'imatges, objectes i paraules* (primària i secundària) i *L'entonació emotiva: teatre i poesia cada dia*. L'associació ha continuat amb la tasca d'assessorament i orientació per a l'organització i dinamització de la biblioteca escolar, així com amb les sessions de formació de la xarxa de biblioteques escolars Puntedu.

4.3 JORNADES I SEMINARIS

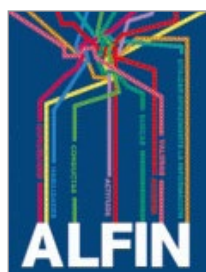
Aquests dos anys han estat molt fecunds quant a la celebració de jornades i altres actes relacionats amb les biblioteques escolars arreu de Catalunya. Fruit de la implantació del programa Punteu, nombrosos serveis territorials i centres de recursos han organitzat trobades per consolidar xarxes de cooperació entre les diverses biblioteques escolars, però també amb altres biblioteques i organismes educatius. Només unes mostres per il·lustrar aquest fet.

Els dies 16 i 17 d'octubre de 2009 es van celebrar a Lleida les 1es Jornades sobre Biblioteques Escolars Terres de Lleida. Les jornades estaven organitzades per la Xarxa de Biblioteques Públiques, el Servei Educatiu del Segrià, l'Institut de Ciències de l'Educació de la UdL i l'equip ICE de Biblioteques Escolars. Aquesta primera edició es va vertebrar al voltant del reconegut llibre *El petit príncep* d'Antoine de Saint-Exupéry.¹⁹

A les Terres de l'Ebre també hi ha un grup actiu que treballa per les biblioteques escolars, impulsat pel MRP Terres de l'Ebre i el CRP del Montsià. El març de 2009 es va celebrar la 1a Jornada de Biblioteques Escolars a Amposta, el resum de la qual es recollí al número de juliol de 2009 de la revista *Recapte*, dedicat íntegrament a les biblioteques escolars²⁰. El 26 de juny del mateix any, es celebrà una 2a Jornada, organitzada des del CRP.

Les biblioteques escolars han estat presents també al II Seminari Biblioteca, Aprenentatge i Ciutadania sota el lema "Pràctiques i experiències d'alfabetització informacional", organitzat pel Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, el Ministerio de Cultura i el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat que va tenir lloc el gener de 2009 a Vilanova i la Geltrú (Barcelona). Els continguts van articular-se entorn la determinació dels marcs teòrics

per a l'aplicació pràctica d'ALFIN en diferents àmbits i dels mètodes didàctics i elements pedagògics que intervenen en la seva aplicació. També s'hi van presentar experiències d'aplicació de l'ALFIN en l'àmbit de les biblioteques escolars: Cristina Novoa (Asesoría de Bibliotecas Escolares. Conselleria de Educación e Ordenación Universitaria de la Xunta de Galicia) va presentar la seva ponència *Aprender a investigar en la biblioteca escolar*, Anna Blasco (Formadora del programa Punteu. Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya) va parlar sobre l'accés i ús de la informació en el context del programa de biblioteques escolars Punteu i Puerto Menéndez (Professora de Educación Secundaria y responsable de la biblioteca del centro) va presentar la tasca de la Biblioteca escolar del IES Avilés nº5.²¹

Per tancar aquest bloc d'intensa activitat de les biblioteques escolars, cal esmentar la realització de les Jornades de Biblioteques Escolars, que ja han arribat a la 4a edició, i que

són la mostra de l'entusiasme i la preocupació que desperta la biblioteca escolar en un nombre molt elevat de professors i bibliotecaris. En aquesta ocasió es van celebrar el 25 i 26 de febrer de 2009 a les instal·lacions, magnífiques, de l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya, amb l'assistència de 360 persones.²² Organitzades pel Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, hi ha col·laborat l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB), el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, el Consorci d'Educació de Barcelona, l'Associació de Mestres Rosa Sensat, la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona i el grup Bibliomèdia. En aquesta ocasió les Jornades, a més de ser el punt de trobada dels professionals que treballen a biblioteques d'escoles i instituts de Catalunya, s'articulaven entorn un eix genèric: els plans de lectura i les biblioteques escolars. Així, la conferència inaugural de Claudi Alsina va tractar la relació entre matemàtica i lectura, mentre que la conferència de cloenda, a càrrec de Daniel Cassany, va aproximar els assistents a les pràctiques no acadèmiques de lectura i escriptura dels joves. Altres intervencions permeteren conèixer la realitat de la Rede de Bibliotecas Escolares de Portugal, presentada per M. Teresa Calçada.

A la taula rodona sobre les biblioteques escolars a Espanya hi van intervenir Pepe García (coordinador del Plan de Lectura y Biblioteca de la Delegación de Educación de Málaga) i Cristina Novoa (Asesoría de Bibliotecas Escolares de Galicia). Com és habitual, les Jornades es van tancar amb la lectura d'un document recapitulatiu que recollia, en deu punts, el més destacable del que s'havia tractat i que poden servir de cloenda al capítol.

1. L'Administració (les administracions) tenen un paper clau en:

- La creació de xarxes territorials.
- L'establiment de serveis de suport per al tractament tècnic, selecció i facilitació de recursos (fons).
- La preparació de materials per a un millor funcionament de la biblioteca.
- Selecció i difusió d'aquelles bones pràctiques que permetin visualitzar com la biblioteca pot ajudar a aprendre d'una altra manera.
- Formació amb programes que incideixin en la funció pedagògica de la biblioteca.
- Sensibilització dels equips directius i dels claustres.
- L'establiment de processos d'avaluació de les accions que es duen a terme.

2. És imprescindible que hi hagi una col·laboració estreta –i en tots els nivells administratius– dels responsables polítics i tècnics dels àmbits d'educació i cultura, que faciliti el desenvolupament de les biblioteques escolars. Hem vist experiències en aquest sentit que es podrien estendre a tot el territori.

3. Cal solucionar d'una vegada per totes el tema del tractament tècnic dels recursos: el temps que els bibliotecaris i bibliotecàries escolars destinen a catalogar, el podrien destinar a fer més present la biblioteca al centre i a potenciar-ne el seu caràcter educatiu.

4. L'existència d'un bibliotecari Punteu potser no ha modificat gaire les pràctiques educatives: no sembla que els lloros i els dinosaures s'hagin extingit: ara que s'ha reconegut la figura del professor bibliotecari, no podem córrer el risc que la resta del claustre se'n desentengui.

5. Convé buscar la manera d'integrar els bibliotecaris contractats per les AMPES al funcionament ordinari dels

centres; si no, hi ha un perill evident que la biblioteca no compleixi amb els seus objectius i es desenvolupi al marge del projecte del centre.

6. Del que hem vist i sentit a les Jornades, podem constatar que:

- Es presenten poques experiències de treball d'acompanyament en els processos de recerca i en el tema de competències en l'ús de la informació
- Quan parlem de "lectura" hauríem de parlar, més aviat, de "lectures". Encara és massa evident l'assimilació exclusiva del terme "lectura" amb la lectura de textos literaris.
- Que la lectura es pot aplicar a l'aprenentatge de les matemàtiques... Caldria aplicar aquesta idea a totes les àrees curriculars.

7. La relació de la biblioteca amb el món digital és massa limitada: la xarxa és plena de recursos que no aprofitem ni donem a conèixer a la comunitat educativa.

8. És necessari que des de la formació inicial dels mestres i del professorat es treballi l'ús de la biblioteca com un recurs educatiu.

9. És imprescindible establir xarxes territorials que permetin:

- La relació entre les biblioteques escolars.
- L'articulació i la formalització de les relacions entre biblioteca pública i biblioteca escolar, per tal de delimitar les funcions respectives i els espais de trobada.
- El treball cooperatiu entre biblioteques escolars: especialitzacions temàtiques, intercanvi d'experiències...
- Aquestes xarxes haurien de comptar amb professionals bibliotecaris que puguin fer un servei de suport i formació tècnica.

10. Malgrat que ens queda molt per fer, hem de ser conscients que mai hi havia hagut tants recursos humans i econòmics destinats a la millora de les biblioteques escolars. Sens dubte són del tot necessaris i s'ha de tirar endavant. Tot i així, hem de fer visibles els processos de millora en els resultats dels nostres alumnes. Sabem que hi estem tots compromesos.

NOTES

1. Per a una aproximació a l'evolució de les biblioteques escolars a Catalunya entre 1992 i 2007 vegeu: Baró, Mònica; Mañà, Teresa. "Quinze anys de biblioteques escolars a Catalunya (1992-2007): crònica d'una altra oportunitat perduda". *Item*. Núm. 46 (2007), p. 53-65. Accés disponible a: <<http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/123058/170808>>.
2. Des de l'any 2005, en aplicació de la LOU, el govern espanyol impulsa el Pla de Millora de Biblioteques Escolars, pel qual destina anualment un pressupost per millorar les dotacions de llibres de lectura i materials educatius, així com els equips necessaris per a la seva gestió. A dia d'avui s'hi ha esmerçat uns 70 milions d'euros, que han estat doblats per les aportacions equivalents per part de cadascuna de les comunitats autònomes. Dels 9 milions d'euros que s'hi van destinar el 2008, Catalunya en va rebre prop 1,5 milions.
3. Catalunya. LLEI 12/2009, del 10 de juliol, d'educació. DOGC, 16/07/2009. Núm. 5422, p. 56589.
4. Accés disponible a: <http://issuu.com/centraltarragona/docs/full_febrer_08/1?mode=a_p>
5. Accés disponible a: <<http://www.mataro.cat/temes/cultura/bibliotecapf/dossier0708.pdf>>
6. Bundó Nin, Montserrat; Gabarró, Montserrat. *La Biblioteca escolar i la biblioteca pública: idees per a la col·laboració*. [Barcelona]: Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació. Servei de Comunicació, Difusió i Publicacions, 2008.
7. Accés disponible a: Institut Municipal d'Educació de Barcelona. Pla de Biblioteques Escolars de Barcelona. <http://w3.bcn.es/XMLServeis/XMLHomeLink-PI/0,4022,297840243_298299390_1,00.html>
8. Accés disponible a: <<http://blocs.xtec.cat/xber/>>
9. Accés disponible a: Xarxa de Biblioteques escolars d'El Prat de Llobregat. <<http://blocs.xtec.cat/xarxabep/info/>>
10. Accés disponible a: <<http://www.xtec.net/sgfp/crp/recursos/banc/lectura/index.htm>>
11. Accés disponible a: <<http://www20.gencat.cat/portal/site/CulturaDepartament/menuitem.74ea08201f1a3482b4740d63b0c0e1a0/?vgnextoid=f0322443c504e010VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=f0322443c504e010VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>>
12. Accés disponible a: <<http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/DGCC/Documents/Arxiu/SIS/Ficci%C3%B3,%20lectures%20recomanades%20per%20a%20ESO.pdf>>
13. Bibliomèdia de la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya. <<http://gbiblio.pangea.org/>> i <<http://grupbibliomedia.blogspot.com/>>
14. Accés disponible a: <www.fundaciongsr.es/guias/seleccion.htm>
15. Accés disponible a: Escola Tècnica Professional del Clot. Biblioteca <<http://www.bibliotecaescolar.info/>>
16. *La biblioteca escolar, un recurs per a l'assoliment de les competències bàsiques*. Llicència d'estudis. Curs 2007-08. Accés disponible a: <<http://www.xtec.es/sgfp/licencies/200708/memories/1731m.pdf>>
17. *Bibliotecas escolares "entre comillas": estudio de casos: buenas prácticas en la integración de la biblioteca en los centros educativos*. Madrid: Ministerio de Educación. Secretaria General Técnica: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2010.
18. Baró, Mònica; Colomer, Teresa (2009): "Primer màster oficial de Biblioteques Escolars". *CLIJ*. Núm. 224, p. 34-36. Més informació sobre el màster a: <<http://www.pangea.org/gretel-uab>>
19. Accés disponible a: <http://www.xtec.cat/innovacio/biblioteques/pdf/programes_jornades_be_lleida_09.pdf>
20. Accés disponible a: <https://docs.google.com/fileview?id=0B4C_XHqsXwC3NmU2MjBiOTAtNmQ0My00NjdllWJjMDktMjc1ZWVmNmVmNmI5&hl=en>

21. Accés disponible a: <http://www.cobdc.org/jornades/ALFIN/programa_es.html>

22. Accés disponible a:
<<http://www.cobdc.org/jornades/4JBE/programa.html>>